

UNITÉ

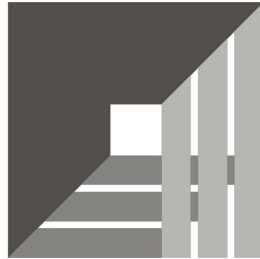

archipelago

ar-te

FEBE

FEBELCEM

PARTNER OF

infobeton.be

acco

MAAKT KENNIS MET U

KU LEUVEN

DEPARTEMENT ARCHITECTUUR

VOORWOORD

Voor deze achtste jaargang hebben wij met veel zin de Unité-fakkel overgenomen. In deze eerste editie stellen we in alle bescheidenheid onze Existenzwerking voor en nemen we u mee op een prikkelende reis doorheen architecturale vraagstukken, stedenbouwkundige ontwikkelingen, unieke ervaringen, originele projecten, en nog veel meer. We denken na over het nu en kijken af en toe over onze schouders naar het verleden.

Dit jaar heeft Unité ook een online uitbreiding op het web geslingerd, waar een meer persoonlijke blik op de architectuur(actualiteit) te lezen valt. Er verschijnen regelmatig artikels van architectuurstudenten en/of -minnaars waarin ze hun hart luchten, de klokken luiden of het gewoon over de architectuur willen hebben. Neem zeker een kijkje op onze website!

Deze editie is ontpopt op Café Travaillé, het tweede café van Existenz, waarop we het concept van 'collectief werken' onderzoeken. Verdwaal nog niet te diep in deze Unité, maar ontdek ook zeker het Café; er valt veel te beleven...
Bevindt u zich momenteel niet op Café Travaillé? Neus gerust even in onze kalender om de komende evenementen van Existenz te ontmoeten.

Een magazine als dit maak je niet alleen; we willen daarom graag de instanties en personen zonder wie dit niet mogelijk geweest zou zijn uitdrukkelijk bedanken: het Departement Architectuur, de Faculteit Ingenieurswetenschappen, de sponsors, onze redactie en gastschrijvers, de fotografen en U, onze lezers.

Geniet ervan.

Helena Van Looveren | Evelien Feys
Verantwoordelijken Unité

[WEB] www.existenz.be/unité

[FB] Unité

[ISSUI] Unité

INHOUDSTAFEL

Voorwoord	1
G3 Groet	6
Existenz 1718	7
Tijd en Architectuur	10
De Iconen van Stuttgart	14
Knalgeel op Wielen	17
Future in Heritage	18
Wat in godsnaam met onze lege kerken?	22
In Beeld: Olympe Tits	34
Hugging Points	36
Cité Frugès: tussen vernieuwing en verval	40
De stad wil ook wel wat	43
Student-en-stad	50
Stad & Architectuur	53
Digitaal Materiaal	56
Grenzeloze Zomers	58
Dankwoord	62

‘Eindelijk Eindelijk Existenz!’

Het is zowat de jaarlijkse expressie van vreugde geworden bij de overdracht. Ook dit jaar! Zo staat er voor het 23ste jaar op rij weer een nieuw team van 53 vierdejaars ingenieur-architecten klaar. Allemaal bezeten door enthousiasme, passie en liefde om een nieuw hoofdstuk te breien aan het Existenzverhaal.

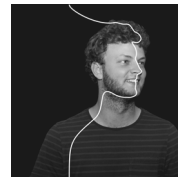
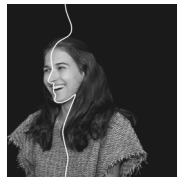
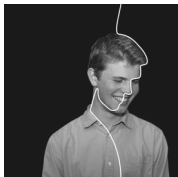
Het is een verhaal dat door de jaren heen meer en meer groeide en van meer bekendheid kon genieten, verteld door de verschijning van verschillende hotspots in het Leuvense, vermomd als Cafés, Bauhausen, lezingen, de Existenzweek en nog veel meer, waarvan de Unités het onmisbare verlengstuk zijn.

We hopen na vele boeiende jaren – waarvoor enorm veel dank – een hoofdstuk te schrijven vol met aangename verrassingen, inspirerende en intrigerende momenten met de veelzijdigheid van architectuur als rode draad. We laten onze creativiteit helemaal gaan om kunst, muziek, wetenschap en architectuur te vermengen tot iets méér.

We zijn er alvast helemaal klaar voor en hopen julle telkens weer te mogen verwelkomen.

Tot gauw!

Thomas Hawer, Muriel Mulier en Yannick America

EXISTENZ 1718

DRAAD

Een witte draad rijgt het Existenzjaar 1718 aan elkaar. Keer op keer omvat deze lijn wat er zich afspeelt in haar omgeving. Ze wordt beïnvloed; ze krijgt vorm en betekenis.

Een profiel, een bladerdek, een weg.

DIALOOG

Existenz legt de focus op *interactie*. Architectuur is immers méér dan een mooi beeld; ze voert een dialoog met de context. Goede architectuur kan als een katalysator werken voor een vergeten plek. Met behulp van een groot project of kleine impulsen krijgt een plaats een nieuwe identiteit. De manier waarop deze ingrepen al dan niet inspelen op hun omgeving bepaalt voor een groot deel de (toegevoegde) waarde ervan. Deze dialoog tussen context en architectuur heeft alles te maken met *plaats* en *tijd*. Zal het gebouw lang meegaan? Wat als programma-eisen evolueren?

VERGANKELIJKHEID

Niets blijft eeuwig nieuw. Architectuur is niet statisch; ze ademt en leeft. Haar vergankelijkheid en littekens van gebruik worden zichtbaar. Denk maar aan hoe Pessac evolueerde dankzij haar bewoners en de tijd. Of neem het Schröder-Schräder Huis en bedenk hoe dat écht interactief bewoond werd. Noch valt de perfect gerestaureerde kopie van Villa Savoye te vergeten. Het gebouw is vandaag slechts een museumstuk, een vertekend beeld van gebouwde realiteit. Gebouwen worden gevormd door hun gebruikers. Soms worden ze achtergelaten, vervallen ze of staan ze genadeloos leeg. Wat de toekomst brengt, valt niet te berekenen of te ontwerpen. Enkel met een goed gestaafde gok kan een ontwerp daarop inspelen.

TIJDELIJKHEID

Een ander uiterste is de impact die een *tijdelijke* ingreep kan hebben op een bepaalde plaats. 'Existenz biedt een maximale impact met minimale middelen.' Dát is de witte draad doorheen de Existenzjaren: plekken omtoveren tot plaatsen die nooit eerder zo beleefd werden, gaande van het Arenbergpark tot de stelplaatsen van De Lijn en de oude Bottelarij. De *week* is het hoogtepunt van het Existenzjaar. Muziek, kunst, workshops, eten en drank brengen studenten en Leuvenaars samen om een vergeten of verlaten plaats in een ander licht te zetten, te beleven.

LOGO

Het logo is inherent aan deze impact. *Play*, de driehoek van het logo belichaamt het tijdsaspect, of in het geval van Existenz, de tijdelijkheid. Ze migreert in een veld van drie lijnen die hierdoor beïnvloed worden. De driehoek tekent onherroepelijk het veld als een woeste bijl die een kap slaat in een boom. Er blijft voor altijd een impact achter.

- ELISABETH DE CLERCQ

TIJD EN ARCHITECTUUR

‘Kunst is de spiegel van de maatschappij’ is een alom bekende uitspraak. De historicus – Ken niet minder de architectuurhistoricus – moet de geest van zijn tijd volledig begrijpen om in het verleden – en idealiter zelfs het heden – structuren te herkennen. Bij de kunsten en de tijd hangt er een draadje tussen hun pinken: om iets zinnigs over kunst te kunnen zeggen, moet je de tijd waarin het gemaakt is doorgronden. Klinkt logisch, toch?

Maar een spiegel is ook een passief object; hij reflecteert enkel wat er voor hem neergepoot wordt. De meest relevante kunst is nochtans de kunst die iets wil veranderen, die gemaakt is uit noodzaak – intern of extern –, die een impact heeft, hoe groot of klein ook. Dat is bij alle kunstvormen zo, maar misschien nog het meest bij architectuur, omdat zij op een heel concrete en directe manier ingrijpt op de omgeving, op het leven, op de maatschappij.

- EVELIEN FEYS

De tijdsgebondenheid van architectuur wordt meestal beschreven aan de hand van stijlen. We kunnen ons afvragen wat de waarde is van een gebouw dat een stijl uit het verleden plukt en in een wanhopige gooi naar onvergankelijkheid een kritiekloze kopie wordt in een totaal andere context. Is dit gebouw niet slechts een hoop dode stenen en kan het de functie van architectuur dan wel vervullen? De iconen uit het verleden hebben de tand des tijds niet doorstaan dankzij hun symmetrie of de vorm van hun koepel, maar omdat ze erin geslaagd zijn om doorheen de tijd en alle evoluties die daarbij horen een betekenis te bieden.

Net zoals de tijd is architectuur een proces. Een gebouw is niet geheel statisch, noch louter dynamisch. Het is een levend wezen, in de zin dat het samenleeft met zijn omgeving in harmonie of in confrontatie en actief deelneemt aan het creëren van sfeer en leven.

Ook de overlevingskansen van een gebouw zijn vergelijkbaar met die van organismen in de natuur: goede architectuur probeert de tijd niet te overwinnen, maar past zich telkens opnieuw aan – al dan niet met de hulp van ruimtelijke of visuele aanpassingen – aan de veranderende context.

In zijn werk *Ruimte, Tijd en Bouwkunst* definieert Sigfried Giedion het begrip *tijd-ruimte* als de invloed van gevoelens op de kunst. Kunst wordt voortgebracht door mensen die ‘te zamen in een en dezelfde periode zijn opgegroeid en alle haar karakteristieke invloeden hebben ondergaan’. Een cultuur die een gaaf geheel vormt, brengt een gevoel van eenheid voort bij haar vertegenwoordigers. Deze emotionele achtergrond is hier dus de vierde dimensie en is volgens Giedion een ondergewaardeerde, maar fundamentele invloed op de kunst, die vaak naar achter geschoven wordt ten voordele van sociale, economische en functionele invloeden.

Een zeer interessante uiting van de term tijd-ruimte is het kubisme. De kunstenaars van deze stroming probeerden vaak alledaagse objecten tegelijkertijd vanuit verschillende standpunten weer te geven. Volgens Giedion doen worden de objecten ontleed om vat te krijgen op de innerlijke constitutie van de dingen. Ze probeerden de schaal van het gevoel uit te breiden – net zoals de wetenschap in de 20e eeuw haar studiegebied uitbreidde. Zo worden de drie dimensies van het renaissanceperspectief – een geïdealiseerde, quasi-realistische weergave van de werkelijkheid – aangevuld met een vierde: de tijd. Dit was ook relevant voor de architectuur: Le Corbusier en Ozenfant,

Malewitsj, Moholy-Nagy, Mondriaan en Van Doesburg, allen streefden ze naar de rationalisatie van het kubisme, de rationalisatie van de architectuur.

Uit het kubisme ontstond in Rusland een kunstbeweging opgericht door Malewitsj: het constructivisme. De Nederlandse variant heet De Stijl. Beiden zoeken ze naar een soort volmaakte puurheid door middel van abstractie. Een veelvoorkomend type in deze stromingen is het in elkaar doordringen van vlakken, wat in essentie ook een gelijktijdigheid van bestaan op dezelfde plaats suggereert. Beweging en dus tijd is het beginsel. Ook bij het futurisme, dat ontstond in Italië, is dat het geval. Het was een reactie tegen 'de rust van het graf': kunst moest leven, bewegen, eigen zijn aan het huidige tijdperk; we mochten niet blijven liggen in de zetel van het verleden. Zowel in het futurisme als in het kubisme vond de verruiming van het optische plaats voor 1914 – voor de oorlog. De kubisten waren het meest passief: zij voerden eerder een diepgaand onderzoek dan dat ze een politieke strijd voerden zoals de futuristen. De kubisten hadden ook hun naam niet zelf verzonnen en legden de nadruk niet zo specifiek op de beweging zelf, maar meer algemeen op het anders bekijken van de dingen, waardoor deze stroming weider verspreid werd en meer vertakkingen kreeg.

Bij de poging om dit bewegingsbeginsel in de bouwkunst te in te voeren, introduceerde Antonio Sant'Elia de futuristische liefde voor beweging als artistiek element in de hedendaagse stad: wolkenkrabbers, op meerdere niveaus verbonden met tunnels, liften en verkeersbanen. Wegens zijn vroege dood in 1916 heeft hij zijn ontwerpen niet veel verder kunnen ontwikkelen, maar in zijn manifest (1914) pleit hij voor het gebruik van de nieuwe technieken om te voldoen aan de eis dat uiterste elasticiteit en lichtheid de architectuur zouden doortrillen. De artistieke intentie hierachter is beweeglijkheid en afwisseling. Sant'Elia vatte het zelf voor ons samen: 'Elke generatie haar eigen huis!'

Wegens omstandigheden heeft het futurisme niet zoveel tijd gekregen als het kubisme om zich te ontwikkelen, hoewel het toch een belangrijke stap was in de evolutie van het concept tijd-ruimte.

Op dit moment gaat de discussie over tijd in de architectuur voornamelijk over duurzaamheid. Eén betekenis is de letterlijke: door een gebouw zo te ontwerpen dat de functie ervan kan veranderen, verleng je de levensduur. Een praktische invulling hiervan is meestal een vaste structuur met een aanpasbare invulling. Een andere betekenis is de culturele: een gebouw dat perfect in zijn context past, zal langer blijven staan. De vraag is of we bij het oplossen van het duurzaamheidsvraagstuk niet te veel blijven hangen in het conventionele, of we niet beter en meer verregaand moeten experimenteren dan wat we al lange tijd kennen steeds toe te passen.

Tijd is onmisbaar om architectuur te begrijpen, niet alleen in de realistische zin – elke periode heeft eigen stijlkenmerken die net zoals hun ontwerpers afhankelijk zijn van de maatschappelijke context – maar ook hoe de tijd zelf in architectuur wordt geïntegreerd als deel van het ontwerp, in de vorm van gelijktijdigheid van bestaan en/of onafhankelijkheid van standpunten, of als leidraad bij ontwerpkeuzes. Maar wat doen wij er mee? ◀

DE ICONEN VAN STUTTGART

‘Existenz zoekt nieuwe horizonten op en spreidt zijn vleugels uit in Stuttgart.’ Dit jaar gingen we met een groep Archies uit verschillende jaren gedurende drie dagen op Existenzreis om befaamde projecten op te zoeken en deze levensecht te kunnen ervaren. In en rond Stuttgart kon iedereen de architecturale parels van de regio bewonderen. Gaande van de unieke Bruder Klaus Kapel van Peter Zumthor, Villa B van Schneider+Schumacher, het futuristische Porsche Museum van Delugan & Meissl tot de iconische Weissenhofsiedlung, de Neue Staatsgalerie en het Kunstmuseum van Stuttgart. Beleef het hier zelf een stukje met ons mee ... -SIGRID VANGENEUGDEN

PORSCHE MUSEUM, DELUGAN & MEISLL

In de ontwerpwedstrijd voor dit project werd in 2005 uit meer dan 170 inzendingen dit ontwerp gekozen van de Weense Architecten Delugan en Meissl. Drie jaar later opende het Porsche Museum zijn deuren en bij zijn tienjarig bestaan kreeg het museum bezoek van Existenz. Het monolithisch volume omvat tentoonstellingsruimten die samen goed zijn voor 5600 vierkante meter. Het volume wordt enkel ondersteund door drie stalen V-vormige kolommen, waardoor het net boven de grond lijkt te zweven. De polygonale avant-garde façade zorgt ervoor dat de gevel vanuit elk aanzicht anders is – een dynamiek die Porsche wilt uitstralen naar de buitenwereld.

BRUDER KLAUS VELD KAPELLE, PETER ZUMTHOR

Geplaatst als een object tussen de leegte van de velden staat de Bruder Klaus Kapel, een bouwwerk waarin de lokale boeren hun patroonheilige van de 15e eeuw kunnen eren. Het interieur van de kapel kwam op bijzondere manier tot stand: een wigwam van 112 boomstammen werd met 24 lagen beton overgoten om zo overal een dikte van ongeveer 50 centimeter te bekomen. Eens het beton droog was, werden de boomstammen in brand gestoken, wat voor het opmerkelijke, zwart verkoolde interieur heeft gezorgd.

BIBLIOTHEEK VAN STUTTGART, YI ARCHITECTEN

De site van de bibliotheek werd voorgesteld als een nieuw centrum, met de bibliotheek als startpunt. Anticiperend op zo'n toekomst hebben Yi Architecten bewust een groots volume ontworpen, één dat présence uitstraalt. Een imposante kubus met een zijde van 45 meter, die enerzijds de invloeden van zijn symmetrie zoekt bij de Cenotaaf voor Newton van Etienne Boullée, en anderzijds binnenin inspiratie haalt uit het historische Pantheon. De interne circulatie volgt spiraalsgewijs de boekenrijen en reist zo langs de vijf verdiepingen naar boven tot aan het glazen dak. Het is een hedendaags ontwerp dat teruggrijpt naar klassieke concepten, die de mensheid voor de zoveelste generatie weer kunnen verwonderen. ◀◀

In een rivierdal in het westen van Luxemburg ligt het huis met kantoor van architect Bernard De Barsey, met een gevel gehuld in TRESPA® METEON® Lumen en TRESPA PURA NFC®.

© THEA VAN DEN HEVEL / DAPH

Gecharmeerd door de prachtig beboste heuvels, wilde architect Bernard de Barsey, oprichter van ab+, zijn huis met kantoor in het Luxemburgse dorpje Boulaide bouwen. De meeste huizen in de buurt hebben bepleisterde gevels, maar vlak buiten het dorp liggen er verspreid over het landschap enkele boerenhuizen, waarvan de houten gevels de inspiratie vormden voor de Barsys ontwerp: 'Ik wilde een hedendaagse interpretatie van deze houten gevels om daarmee het volume van het middelste gedeelte van mijn huis te benadrukken.'

Hij koos voor drie verschillende kleuren van de Trespa Pura NFC® productreeks om deze hout-interpretatie te realiseren, vanwege hun kleurstabiliteit en de mogelijkheid om gevarieerde patronen te creëren. De kleuren werden voor dit project geproduceerd. Normaal gesproken verbleken houten gevels immers na verloop van tijd en vervagen hun nuances, welke de Barsey net wilde behouden. Om optimaal te contrasteren met de Trespa Pura NFC® Wood Decors, had hij een zwarte kleur in gedachten. De Barsey opteerde voor Trespa® Meteon® Lumen met Diffuse-afwerking, omdat ze dankzij deze afwerking geen licht reflecteert.

'Wat ik mooi vind aan mijn huis is ten eerste de relatie ervan met de natuur', zegt hij.

Hij prijst de communicatie van het huis met de omgeving en

wijst daarbij op het belang van 'de dialoog tussen ruimtes binnen en buiten'. Maar ook 'de keuze van materialen' was belangrijk.

'Ik heb de gevel gecreëerd en gerealiseerd die ik voor mijn huis wilde', zegt hij. 'De voorkant van mijn huis moet de architectuur van het interieur bevestigen, de gevels moeten een resultaat blijven en geen doel op zich.' Voor de rest van het huis heeft hij grove betonnen strips gebruikt: gevernist onbehandeld staal, hout en glas voor de trappen en zwart of licht ruw hout voor de vloeren naast gepolijst beton en antraciet kleurige keramische tegels.

'Wat ik mooi vind aan mijn huis is ten eerste de relatie ervan met de natuur.'

Een van de beste momenten om het totale effect van het bijzondere huis van de Barsey te ervaren is bij zonsondergang. De zwarte Meteon® Lumen plaat (Metropolis Black genaamd) met de diffuse afwerking heeft een speciaal effect in de zon. Het oppervlak lijkt getemperd; er is geen enkele weerkaatsing van het zonlicht of een ander glanseffect. Dit is lastig te beschrijven, je moet het in de praktijk zien. Toen we foto's namen van de gevel leken de foto's op 3D simulaties in plaats van echte foto's. Dit is echt heel bijzonder.'

KNALGEEL OP WIELEN

*Z*e zeggen altijd 'kijk vooruit, kijk niet om'. Soms is het gewoon eens leuk achterom te kijken, naar wat er daar gebeurt. Dit is een modebewuste keuze: vintage is nu eenmaal in. -JAKOB D' HERDE, ELISABETH DE CLERCQ

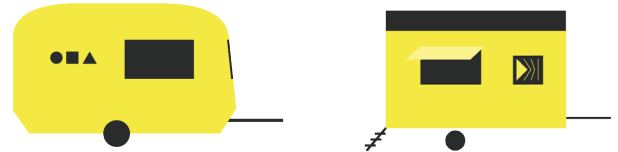
De gele caravan van Existenz was in gebruik sinds 1999. Hij werd dat jaar ingezet als rondtrekkende architectenuitvalsbasis, gekozen omwille van zijn *atypischheid* en de ideale combinatie tussen wonen en transport. De caravan deed de mens architectuur op een radicaal nieuwe manier beleven: tijdens het onderweg zijn. Zo werd een afstand gecreëerd tussen toeschouwer en architectuur. Dit was trouwens de pilootversie van de Existenzweek: de volgende jaren werd er gewerkt vanuit een vaste locatie, maar de eerste editie was mobiel en verplaatste zich buiten de grenzen van Leuven. *En route* gaf niemand minder dan voormalig bouwmeester Marcel Smets uitleg over het stedelijk gebeuren van de bestemming (Antwerpen, Brussel, ...).

Twee jaar geleden verdween de caravan van het Existenztoneel. Een doorgezakte vloer, kapotte wielenas en andere mankementen ten spijt werd de kar gestolen; zo kwam hij tot zijn eind. Hij bleef echter collectief in onze herinnering: iedereen die vorig jaar op de Existenzweek was, herinnert zich zeker de Lijnbus die omgebouwd was tot bar. Het was een – mogelijk onbewuste – referentie naar die bak die ontbrak.

Zegt het door, Beste Vrienden, hij is terug van weggeweest, knalgeel met wielen!

Geen caravan deze keer, maar een werfkeet: een eenvoudig, tijdelijk gebouw voor bouwvakkers. Is er een beter passende kar voor Existenz? Voor het eerst gezien op Café Caché, hopen we dat jullie er geen genoeg van krijgen – net zoals wij.

Kom, haal u nog een bonnetje bij de Keet en laat het zonnetje in je hart! ☀

FUTURE IN HERITAGE

Bouwen aan een duurzame toekomst: mooie ambitie, stevige verantwoordelijkheid. Op 24 mei 2017 werd voor de tweede keer op rij de jaarlijkse Maarten Bouwen Prijs uitgereikt onder luid applaus van een betrokken departement en enthousiaste studenten. Uit een waaier aan eindwerken van zeer hoge kwaliteit werd uiteindelijk het project van Vincent Van Kerckhove verkozen als meest uitmuntend in het toepassen van die duurzame ambitie op de bebouwde omgeving. - CEDRIC BROUWERS

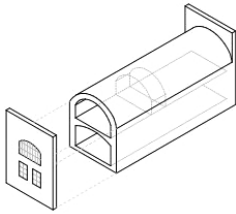

Het Maarten Bouwen fonds werd in mei 2016 ingehuldigd ter nagedachtenis van Maarten Bouwen (1976-2014), oud-student ingenieur-architect aan de KU Leuven. Bouwens streven naar een duurzame wereld echoot in dit fonds. Het initiatief tracht studenten te prikkelen integraal en doordacht om te springen met architectuur en diens maatschappelijke impact. Daartoe wordt onder andere jaarlijks een prijs ter waarde van 1.500 euro uitgereikt aan een laatstejaarsstudent die in een eindontwerp 'op excellente wijze omgaat met duurzaamheid in de gebouwde omgeving'. Van Kerckhove gaat in zijn thesis op zoek naar duurzaamheid in erfgoed.

WONEN IN ERFGOED

De steeds vaker terugkomende thematiek in het Belgische architectuurdebat lijkt het te bewijzen: leegstand in Vlaanderen dringt zich op en toont zijn potentiëlen. En dat biedt heel wat onontgonnen terrein. Een duizelingwekkend aantal - meer dan 12.000 - leegstaande panden spreidt zich uit over Vlaanderen waarvan een belangrijk

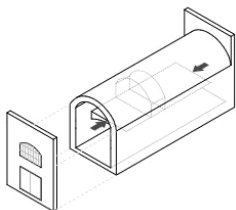
ORIGINAL STATE

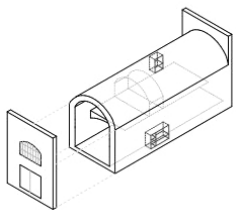
aandeel erfgoed is. Een collectief buikgevoel zegt ons hier af te blijven en erfgoed op sterk water te zetten. Vincent Van Kerckhove voelt deze reflex aan de tand.

‘Mijn Master thesis onderzoekt de mogelijkheden van wonen in erfgoed als een duurzame oplossing voor het toekomstige woningtekort in Vlaanderen’, steekt Van Kerckhove zijn thesis van wal. In wat volgt gaat hij op omvattende en intelligente wijze op zoek naar de integratie van woonprogramma in leegstaand erfgoed, met als case study de citadel van Diest.

INTRODUCE LIGHT, SPATIALITY AND CIRCULATION

MAKE MASSIVE STRUCTURE TANGIBLE

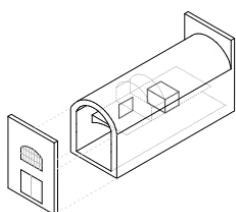

AUTHENTICITEIT ERVAREN

Wanneer over erfgoed gesproken wordt, is een veel aangehaald argument authenticiteit, een moeilijk te definiëren kwaliteit waar we liever met onze handen af blijven. In Future in Heritage gebruikt Vincent Van Kerckhove het respectvol ervaren van die authenticiteit juist als argument om wonen in erfgoed te overwegen. Met fijngevoeligheid behandelt hij vraagstukken over de historische verantwoording en bouwtechnische obstakels.

De citadel in Diest is de enige overgebleven bakstenen citadel in Vlaanderen. Het bouwwerk werd opgetrokken rond 1853 als zelfstandige versterking voor de stad Diest in context van de Hollandse dreiging. Deze louter militaire functie werd voortgezet in de latere functie als kazerne. In 2011 kwam de citadel leeg te staan. Met ontwerpend onderzoek tracht Van Kerckhove deze bombestendige, militaire atmosfeer tastbaar te maken en de planmatige logica te organiseren. De configuratie van woningtypes voorziet een flexibel en in de tijd evoluerende invulling. Zijn thesis resulteert in een kwalitatief en innovatief masterplan voor de citadelsite met een sterk realiteitsbesef.

MINIMAL DESIGN INTERVENTIONS

De prijs wordt jaarlijks uitgereikt op de Open Ateliertentoonstelling in mei op het Arenbergkasteel. Het winnende ontwerp kan een jaar lang bezichtigd worden in de Ad Valvas gang op het Arenbergkasteel. ◀◀

TRANSFORM THE WORLD.

DESIGN WITH VECTORWORKS.

De krachtige en intuïtieve CAD/BIM-software Vectorworks ondersteunt je creativiteit in plaats van ze te vervangen.

DOWNLOAD JE GRATIS STUDENTENVERSIE OP
STUDENT.MYVECTORWORKS.NET

VECTORWORKS[®]

A NEMETSCHek COMPANY

ONTWERP DOOR ALLIED WORKS ARCHITECTURE
BEELD MET DANK AAN THE NATIONAL VETERANS MEMORIAL & MUSEUM AND MIR

WWW.VECTORWORKS.BE | FACEBOOK.COM/VECTORWORKSBENELUX.NL | YOUTUBE.COM/MRVECTORWORKS

WAT IN GODSNAAM MET ONZE LEGE KERKEN?

De laatste tijd is er heel wat te doen rond de herbestemming van cultureel erfgoed. Deze zomer bracht het VAI een vlugschrift uit waarin ze aan de hand van negen stellingen een nieuwe verhouding tussen architectuur en erfgoed zoekt. Architectuur als drager van collectieve ervaringen, waarden en opvattingen vormt een verbinding tussen het verleden, heden en de toekomst. Ze belichaamt het geheugen van de stad en hun bewoners.

Dit vraagstuk stelt zich voor religieus erfgoed in het bijzonder: wat te doen met al de kerken die in het Vlaamse landschap talrijk aanwezig zijn, maar één voor één leeg komen te staan? Slopen? Opnieuw proberen vullen? Of toch maar herbestemmen? - WILLEM HUBRECHTS

Vlaanderen telt maar liefst 1.800 parochiekerken. Dat terwijl slechts vijf procent van de bevolking nog wekelijks naar de kerk gaat. In Leuven zijn de cijfers nog dramatischer. 2.431 op 98.000 Leuvenaars gaan wekelijks naar de kerk, dat is nog geen 2,5%. Toch wordt er in Leuven alleen al jaarlijks 6,6 miljoen euro geïnvesteerd in het onderhoud en het beheer van kerken. Deze cijfers zijn niet in balans en een verandering van status quo lijkt noodzakelijk, maar een ideale oplossing ligt niet voor het grijpen.

Het is een heel geladen en voor veel mensen emotionele discussie. De kerktoren vormt al honderden jaren het beeld van de stad of het dorp: het referentiepunt in het landschap, de trots van de stad en tegelijk hét centrum van sociaal gebeuren. De plek waar onze grootouders gedoopt, getrouwd en begraven zijn. De kerk is een drager van de identiteit van een gemeenschap. En die staat nu leeg.

Er is één zaak waar iedereen het over eens is: een kerk die leeg staat is een verloren kerk. Als ze niet onderhouden wordt en niemand ze gebruikt, raakt ze onmiddellijk in verval. Dat moeten we vermijden.

Maar wat moeten we er dan wel mee doen? Er een discotheek van maken, een winkelcentrum, een moskee, een overdekte markt, woonblok, fitness, school, museum...? Het ziet er in ieder geval naar uit dat het aantal kerkgangers in de toekomst nog verder zal dalen. En hoe huiveringwekkend ze voor sommigen ook klinken, nieuwe scenario's moeten gezocht worden.

Om deze discussie wat te nuanceren gaan we te rade bij professor Thomas Coomans. Met verschillende publicaties over de hele wereld is hij een autoriteit op het vlak van onderzoek naar herbesteding van religieus erfgoed. Hij is ook medestichter van FRH, Future for Religious Heritage, een steeds groeiend Europees netwerk dat werkt rond dat thema.

‘Herbestemmen is een heel complexe kwestie.’

Aloïs Riegl noteerde al aan het begin van de 20ste eeuw een aantal waarden van erfgoed, die criteria waren voor de beoordeling van de betekenis van monumenten. Hij onderscheidt herinneringswaarde en huidige waarde en in deze laatste maakt hij nog een onderscheid tussen de kunstwaarde en gebruikswaarde. Ligt bij de herbesteding van kerken de balans tussen die waarden anders dan bij pakweg industrieel erfgoed?

‘Het probleem van leegstaande kerken stelt zich nu, vandaag. Een kerkgebouw dat niet gebruikt wordt, staat leeg. Een gebouw dat leeg staat, wordt niet onderhouden en wordt een ruïne. Dat moeten we ten alle kosten vermijden. Wij gaan dus altijd uit van de gebruikswaarde van een kerk.

Of ze beschermd zijn of niet heeft met het gebruik op zich niets te maken. Wanneer men naar een herbesteding gaat, gaat men altijd ook een erfgoedwaardestelling maken, en op basis daarvan kan men nog zien wat van belang is en bewaard moet blijven en wat niet. Maar de gebruikswaarde staat hier centraal.’

‘En dat is net zo bij industrieel erfgoed, maar het is belangrijk uit te gaan van de geest van de plek en op een gepaste manier een nieuwe bestemming te zoeken. In die zin is er wel een verschil met bijvoorbeeld industrieel erfgoed omdat de historische context helemaal anders is.’

Wat is de visie van de Kerk als instituut rond deze hele problematiek? Is het voor de Kerk niet heel moeilijk om die gebouwen uit handen te geven. Dat maakt immers de huidige stand van zaken pijnlijk duidelijk.

‘Dat is een zeer moeilijke en complexe vraag. Eerst en vooral is er een verschil tussen een protestantse en een katholieke kerk. Een protestantse kerk is geen gewijd gebouw. Het is heel eenvoudig een ‘container’ waarbinnen bepaalde gemeenschap een eredienst houdt. Wordt er geen dienst gehouden, dan is het gewoon een gebouw waar eender wat kan gebeuren. Dat geldt trouwens ook voor een synagoge. Een katholieke kerk is wel een gewijd gebouw; het is het huis van God en Hij is daar altijd aanwezig, ook als er geen erediensten plaatsvinden. Volgens een theoloog kan een kerk nooit leeg staan, want God is altijd aanwezig. Daar zijn wij natuurlijk niets mee. Het gebouw moet ook onderhouden, verwarmd en gepoetst worden.’

‘Bij onze Vlaamse katholieke kerken is er dus een clash tussen het idee dat het gebouw nooit leeg staat, omdat God er is, en het gebrek aan gebruikswaarde naar buiten toe. Want als je een kerk niet onderhoudt, verdwijnt die toch.’

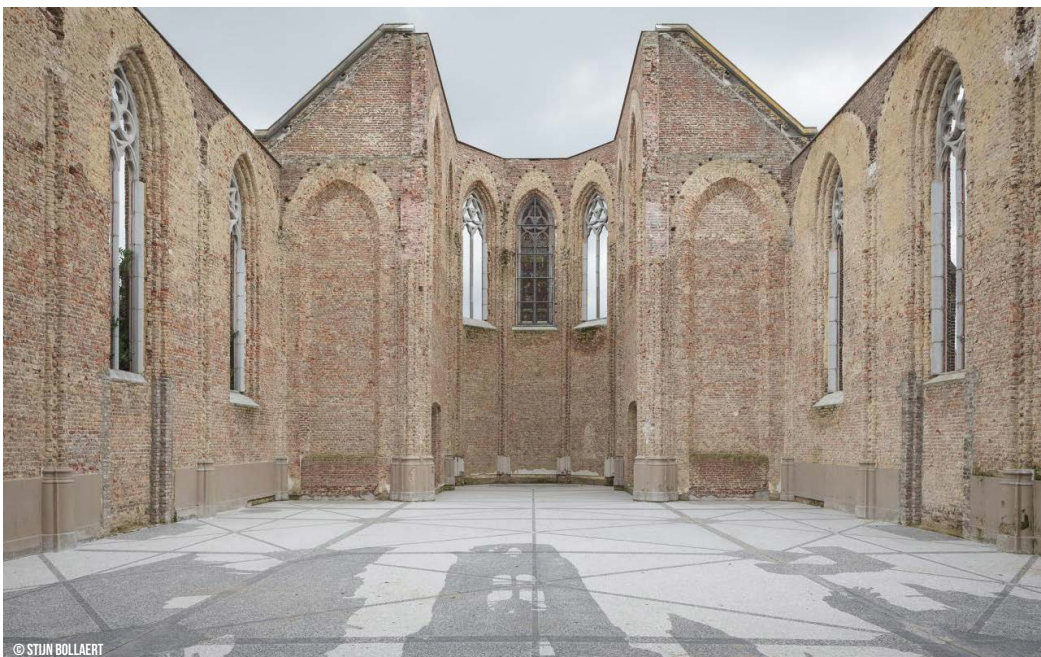
‘Herbestemmen is dus een heel complexe kwestie. Soms wordt een nevenbestemming toegelaten, maar dat moet altijd een band hebben met religie. Een

jazzavond wordt niet gemakkelijk toegelaten, een passie van Bach wel. En het is de bisschop die dat beslist, dus zit je in een piramidaal systeem waar heel weinig bewegingsvrijheid is.’

Dus ook een nevenbestemming van een kerk is in een Katholieke kerk heel moeilijk?

‘Ja, dat is moeilijk. Maar het is gemakkelijker dan herbestemming, want dan moet het gebouw gedesacraliseerd worden. Dat is een heel radicale stap. Een gedeeld gebruik – waar ik graag voor pleit – is een intermediaire stap. Een deel van de kerk blijft gewijd en een ander deel kan voor iets anders gebruikt worden dat wel respectvol is naar de geest van het gebouw.’

‘Tien of vijftien jaar later kan men dat dan evalueren en dan zijn er nog altijd verschillende scenario’s mogelijk. Als de kerkgemeenschap later floreert, kan die zich terug ontwikkelen over gans het gebouw. Verdwijnt de gemeenschap, dan zitten we niet plots met een lege kerk, maar is er al een deel herbestemd. Deze methodologie is niet alleen respectvol voor de kerk zelf, maar ook voor de kerkgemeenschap. Zij zien dat er concreet iets mogelijk is met hun kerk. Zo kan ook het idee van een eventuele herbestemming geleidelijk aan beginnen rijpen.’

Sint Amelbergakerk
(Bossuit) als
kunstwerk, plek
zonder programma,
plaats van collectieve
betekenis.

Jozefkerk (Arnhem)
als skatehal.

Kapel De Waterhond (Sint-Truiden) als architectenbureau, Klaarchitectuur.

In dit project werd een 16de eeuwse kapel herbestemd als polyvalente kantoornruimte. In het ontwerp van Klaarchitectuur staan gestapelde witte dozen met geklimatiseerde binnenruimtes als een sculptuur in de hoge ruimte van de kapel. De binnenruimte van de kapel is de buitenruimte van het kantoor en kan dienen als forum voor verschillende activiteiten. Er werd sterk ingezet op het behouden van de ruimtelijke kwaliteiten van de oorspronkelijke kapel. Na de werkuren vormen exposities en concerten voor een doorlopend verhaal.

Denkt u dat een sterke bescherming van monumentenzorg een goede zaak is voor het voortbestaan van onze kerkgebouwen?

‘Men moet altijd eerst kijken naar de reden een gebouw beschermd is. Sommige kerken zijn pareltjes van architectuur en zijn samen met hun interieur een gesamt-kunstwerk. Dan heeft het ook een belangrijke toeristische en economische waarde. Het onderhoud is dan ook verzekerd.

Maar er zijn ook veel kerkgebouwen die geen toeristische aantrekkingskracht hebben; een herbestemming kan dan zeker een meerwaarde zijn. Monumentenzorg moet dan ook flexibel kunnen zijn en openstaan voor wat mogelijk is. Dat is nog niet overal het geval.

Zijn er voorbeelden van minder geslaagde herbestemmingsprojecten?

‘Wat ik altijd probeer te vermijden is privatisering. Volgens mij zijn er twee voorwaarden voor een duurzaam model: het nieuwe programma moet multifunctioneel en sociaal-cultureel zijn. Een kerkgebouw kan bijvoorbeeld opgedeeld worden in een deel voor kinderopvang, een yogaclub, een bibliotheek, een plek waar mensen iets kunnen drinken en misschien nog een klein hoekje voor erediensten. Op die manier blijft de kerk zijn beeld als centrale plek waarmaken en kunnen de kosten gedeeld worden. Als er één iemand weggaat, blijft de kerk nog in gebruik door de andere groepen.’

‘Ik ben tegen een geprivatiseerd model die heel gevoelig is aan modieuze herbestemmingen en de speling van de markt. Bijvoorbeeld een kerk die herbestemd wordt als disco. Het gebouw wordt helemaal niet onderhouden, takelt verder af en wanneer de hype voorbij is trekt men weg en laat men het gebouw in een slechtere staat achter dan ze het gekregen hebben. Het gebouw wordt later verkocht aan mensen met nog wildere plannen.’

‘Maar soms kan het niet anders. Montreal bijvoorbeeld is een stad vol kerken en velen daarvan werden gesloopt en vervangen door private ontwikkelingen. Maar in de plaats komt dan wel een appartementsgebouw die de morfologie van die kerk goed begrijpt en

Kadoc Kapel/Vleminckxkapel (Leuven) als polyvalente culturele ruimte.

hetzelfde stadsgezicht teruggeeft aan de omgeving. Soms blijft er dan nog geld over om de kerktoren te onderhouden. Het kan ook een positief verhaal zijn.’ ‘Men kan dus concluderen dat elk verhaal anders is, maar dat je de ligging, de morfologie en de mensen erom heen goed moet begrijpen vooraleer je verdere stappen kan ondernemen. Erfgoed is daarbij betrokken, maar de erfgoedsector alleen zal de problemen niet oplossen.’

‘Het is belangrijk uit te gaan van de geest van de plek.’

Wat dus in godsnaam met onze lege kerken? Een eenduidig antwoord bestaat niet, maar dat maakt de discussie alleen maar interessanter. Elk herbestemmingsproject raakt op een andere manier een gevoelige snaar bij onze samenleving. Het is als ontwerper onze taak deze gevoeligheden te leggen en te ontzenuwen, om ze te zien als een opportuniteit om een kwaliteit terug te geven aan de gemeenschap. Net zoals de kerk dat de eeuwen daarvoor ook heeft gedaan. ◀◀

NACHT VAN DE ARCHITECTUUR

Nacht van de architectuur. Een soort combinatie van Rimpelrock met Werchter, waar de oude garde de grootste feesters waren op muziek van hun kinderen.

De avond begint erg formeel: mat zwart en felle kleuren vechten een robbertje, lange baarden krullen ontzet op bij het zien van de naakte kinnen, maar toch is de sfeer gemoedelijk. Wat je misschien niet zou verwachten binnen deze setting waren de overboekte speeddates. Zeven minuten – *give or take*, het hele spel is nog altijd georganiseerd voor architecten – om te praten met jouw favoriete BV in de architectuurwereld. Zo had je natuurlijk Vlaams Bouwmeester Leo Van Broeck, maar ook schrijvers als Koen Van Synghel, enzovoorts.

Het is een surreële sfeer: iedereen die naar dit evenement ging met de verwachting van een rustige, intellectuele avond, kon zich (mits enig belevingsvermogen) volledig onderdompelen in een goed verlichte deSingel van Beel; de rode loper maakte die mogelijkheid extra reëel. Voor de dansers onder ons – en *Jesus*, zijn dat er veel – stond deSingel van Stynen klaar: *dark, crowded but with a view*.

Nacht van de Architectuur. Deze naam is verdiend gebleken niet door het festivalgehalte – daarvoor waren er te weinig dronkaards, vertrapte bierbekertjes en was er geen uitbundig geroep van vrienden die elkaar terugvonden. Neen, het is deze benoeming waard omdat het de Architectuur (met grote A) viert, en ons toont hoe breed dit begrip is.

- JAKOB D'HERDE

HORST 17

© MURIEL MULIER

CAFÉ CACHÉ

FOTOS: Elisabeth De Clercq, Thomas Huber

BAUHAUS

EQUITONE

Fibre cement facade materials

WONING TE MUIZEN

Een bestaande, banale woning in een oudere villawijk dient vergroot te worden en herschapen in een woning met meer ruimte, licht en nieuwe relaties, zowel intern als met de tuin en omgeving. Het betreft een traditionele jaren '70 bungalow op een terrein met een slechte bodemgesteldheid. Er wordt dan ook een lichte bovenconstructie voorzien die rust op de bestaande structuur van de onderbouw. Dit nieuwe volume heeft een vlinderdak, waardoor de verbouwde woning een eigenzinnige nieuwe vorm krijgt. De opeenvolging van functionele ruimtes blijft behouden, doch de leefruimte vergroot en schuift door naar de bestaande slaapkamers. De keuken en de eetruimte zijn op deze manier betrokken op de zijtuin die zuidgelegen is. Bestaande onderbouw en nieuwe bovenbouw worden opgevat als twee volumes die verticaal in elkaar grijpen. De onderbouw wordt geschilderd en de bovenbouw wordt bekleed met donkergrijze vezelcement EQUITONE [natura] gevelpanelen, volgens een regelmatig patroon. Met deze verbouwing krijgt de woning een volledig nieuwe functionele structuur. De verschillen in plafondhoogte en dakvorm verlenen de verschillende woonfuncties een eigen identiteit.

ARCHITECT

HASA architecten
Kapellekensweg 5
2812 Muizen

HOOFDAANNEMER

Ruwbouw: B&G
woningrenovatie

MATERIAAL

GEVEL EQUITONE [natura] N 251

Een vezelcementplaat in de massa gekleurd, afgewerkt met een innovatieve bescherm laag: via een 'gordijncoating' wordt een semi-transparante top laag op de door en door gekleurde basisplaat aangebracht. De coating wordt via een rol homogeen verdeeld, waardoor het natuurlijke aspect van het materiaal op elegante wijze zichtbaar blijft. Het resultaat is een hedendaagse, natuurlijke en levendige gevelplaat.

IN BEELD: OLYMPE TITS

Olympe Tits werd geboren in Marseille op 3 april 1992, maar woont momenteel in Antwerpen. Ze is autodidact met een passie voor allerlei andere kunstvormen. Zo houdt ze hedendaagse dans nauw aan het hart door les te geven aan de Koninklijke Balletschool van Antwerpen en tevens als choreografe te fungeren voor verschillende dans-theater voorstellingen. Sinds 2012 verdiept ze zich in de fotografie. Ze wordt geholpen door een intrinsieke drijfveer naar het verkennen van verschillende disciplines om de wereld rondom haar beter te leren kennen.

Olympes dansachtergrond helpt haar een nieuwe visie te creëren binnen haar fotografie. Via dans leerde ze de esthetische mogelijkheden van het lichaam kennen binnen een ruimte. De focus is op het lichaam in de ruimte, de gebaren, de kleuren, de setting en de emotie van het lichaam, hoe deze gecombineerd worden en zo een bepaalde atmosfeer kunnen creëren. Choreografie evolueert hier naar een stilleven van abstracte gebaren. Soms heel kwetsbaar, soms absurd. Het is aan de kijker om op zoek te gaan naar welke verhalen de personages meedragen.

Haar werk werd reeds tentoongesteld in Antwerpen, Gent, Londen, Biel, Parijs, Miami, Perth, ... In maart 2016 won Olympe de Belgium National Award op de prestigieuze Sony World Photography Awards. Ze werd tevens uitgekozen uit meer dan duizenden portfolio's over heel Europa om deel te nemen aan de 'Master of Photography', een Europees programma waarin 150.000 euro aan prijzengeld uitreikt wordt. Daar behaalde ze de tweede plaats. ◀◀

‘Mijn foto’s bevinden zich meestal in een absurde context. Een context die mij laat denken aan hoe het er anders zou kunnen uitzien in het heden. Wat als dit dagdagelijkse situaties waren?’

HUGGING POINTS

Oudere generaties laten wel eens uitschijnen dat millennials geïsoleerd op hun kamer of kot zich volledig verliezen in het internet, zonder enige ondernemingszin, maar niets is minder waar. Geef ons een platform en we zullen het tegendeel bewijzen! De stad Leuven heeft dit recent nog maar eens aangetoond met het opstarten van verschillende initiatieven om jongeren aan te sporen te ondernemen. Om een coherentie te ontwerpen tussen alle betrokken partners en locaties kwamen ze aankloppen bij de studenten ingenieur-architect van de KU Leuven.

- SIGRID VANGENEUGDEN

Het project komt naar voren onder de naam 'Hugging Points'; het vertaalt zich in een ambitie om een netwerk te creëren van locaties die bestemd zijn voor ontmoetingen, het delen van opgedane kennis en nieuwe initiatieven voor en door jongeren. Gestart vanuit het EFRO project (Europees Fonds van Regionale Ontwikkeling) ging MijnLeuven hier verder op in, en onder de noemer Mindgates verzamelden ze de uiteindelijke partners: het Lemmens Instituut, UCLL, Lcie en het Stadhuis. Deze diverse ondernemingen zullen elk een ruimte aanbieden waar men kan samenkomen om na te denken, om te werken,... Jongeren vanuit Leuven kunnen zo gestuwd worden om vrijuit iets te ondernemen vanuit deze hubs.

Er miste echter nog een afgelijnd totaalconcept dat al deze ruimtes en verschillende partners coherent aan elkaar zou kunnen rijgen. De toenmalige leden van Duplex (de jaarwerking van de tweedejaars ingenieur-architect) namen het project op zich en ontwierpen een hele zomer lang het uithangbord van de Hugging Points.

Het bleef echter niet bij enkele schetsen; de studenten bouwden in diezelfde maand hun zelfbedachte installatie. Deze werd ontworpen als een soort pop-up, zodat deze makkelijk op meerdere evenementen of locaties zou kunnen opduiken. Begin oktober stond de installatie onder andere op de SPACE Showcase, een ruimtelijk platform voor creatief talent uit Leuven.

Op het eerste zicht lijkt de vormgeving simpel: een opeenstapeling van kubussen. De moeilijkheidsgraad ligt echter in het feit dat deze kubussen onder spanning staan en bij een verschillende flux van kleur kunnen veranderen. Afhankelijk van of je hand in de buurt van een kubus komt, deze al dan niet aanraakt of harder tegen het oppervlak duwt, je je voeten opheft van de grond, maar zelf op een kubus blijft zitten, ... elk scenario heeft een kleurverandering tot gevolg. De installatie bevat dus erg veel elektronica en moest daarenboven duurzaam zijn. De studenten stelden een uitvoeringsplan op en gingen zelf aan de slag in atelier Saté. Dit ging niet zonder slag of stoot: menig

element dat leek te kloppen op plan, bleek tijdens de uitvoeringsfase praktisch niet realiseerbaar. Een goede leerschool als student architectuur: 'Architectuur stopt gewoon niet bij de plannen.' Op een creatieve manier gingen de studenten aan de slag met deze onverwachte problemen en bedachten ze oplossingen die het uiteindelijk resultaat versterkten.

Achter dit 'uithangbord' staan vier verschillende ruimtes klaar om als *ondernemingshub* te starten. Deze zullen in de loop van het jaar ook door deze architectuurstudenten ontworpen worden. Het verschil is dat ze deze keer enkel bestek en uitvoeringsplannen opmaken, waarna deze uitgevoerd worden door een atelier. De bedoeling is dat op elke locatie door middel van een installatie of ruimte-indeling een plek gecreëerd wordt waar mensen kunnen samenwerken. Deze installaties zijn uniek en spelen in op de plek waar ze geplaatst worden. Deze ruimtes kunnen achteraf niet enkel door jongeren gebruikt worden, maar ze worden opengetrokken naar de rest van de stad, naar mensen die met passie een ondernemend project op poten willen zetten en daar een fysiek aanknopingspunt voor wensen.

'Architectuur stopt gewoon niet bij de plannen.'

Het Lemmens Instituut, bijvoorbeeld, draait onder andere rond muziek en daar willen de studenten op inspelen. Architectuur is meer dan het fysiek tastbare, een discipline die buiten de grenzen treedt en andere kunstvormen tegemoet kan komen. Deze symbiose van muziek en architectuur zal vorm krijgen als een installatie die – vergelijkbaar met de kubussen van het uithangbord – afgaat op impulsen van zijn omgeving. Mensen kunnen zo uitgenodigd worden om samen muziek te maken of de installatie zou bijvoorbeeld op maat van de muziek verschillende kleuren – en dus een verschillende ruimtelijke ervaring – teweeg kunnen brengen.

Het enthousiasme en de ambitie van de studenten architectuur is maar een voorsmaakje van alle projecten die de Leuvense jeugd in hun mars heeft. De ondernemingshubs worden gedurende de rest van 2017 tot eind 2018 ontworpen en verwezenlijkt; een werk van lange adem, maar dat is nog maar het begin. Er blaast een nieuwe wind door Leuven, eentje die getint wordt door jongeren met ondernemingszin. ◀◀

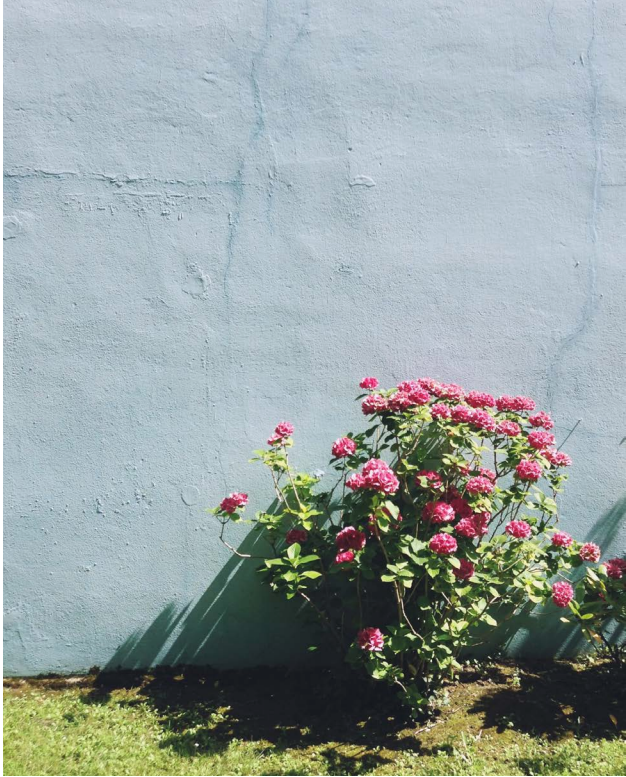
© BRECHT CUVVERS

CITÉ FRUGÈS

TUSSEN VERNIEUWING EN VERVAL

Rue Le Corbusier, Pessac. Omringd door traditionele Zuid-Franse woonhuizen, komen we terecht in een wijk van moderne geometrische volumes – al dan niet in goede staat – ontworpen door een van 's werelds belangrijkste architecten, naar wie de straat vernoemd werd. De wijk ligt er nu deels verloederd bij: het contrast tussen vernieuwing en verval heeft er een prominente plaats gekregen. Voor theoretici is dit het moment waarop de architectuur op haar hoogtepunt is, voor leken slechts in een verwaarloosde toestand. - HELENA VAN LOOVEREN

In de jaren '20 schakelde de Franse industrialist Henry Frugès de hulp van Le Corbusier in om een volledig nieuwe wijk voor zijn werknemers te ontwerpen. In deze arbeiderswoningen, bestaande uit zes verschillende types, bracht de architect zijn *cinq points d' une architecture moderne* – pilotis, dakterrassen, bandramen, een vrij grondplan en vrije gevel – telkens duidelijk naar voren. Het moderne karakter van de woningen had in die tijd helaas meer tegenstanders dan liefhebbers. Ook de slecht gekozen ligging – de suikerfabriek waar de arbeiders werkten, lag op een te grote afstand van de sociale woonwijk – leidde ertoe dat het personeel van Frugès weigerde zich hier te vestigen. Daardoor was hij genoodzaakt de panden te verkopen op de private markt, maar ook hier viel de architectuur allesbehalve in de smaak. Zo raakten de woningen in verval. Pas vanaf de jaren '70 begonnen de inwoners van Bordeaux enige interesse te tonen voor het modernistische project en werden de woningen gerestaureerd.

Ondanks de groeiende belangstelling voor de wijk, springen de tekenen van verval tot op de dag van vandaag in het oog. Een aantal woningen in de straat lijkt al decennia lang leeg te staan, of simpelweg slecht onderhouden door de huidige bewoners. Zo komt een duidelijk contrast tot stand tussen de architectuur in zijn pure vorm enerzijds, en de manier waarop de bewoners haar beleven anderzijds. Afbrokkelend beton, scheefhangende rolluiken en verwaarloosde voortuintjes staan tegenover levendig geverfde façades en aangeklede daktuinen. De bewoners gaven zo hun eigen interpretatie aan de robuuste, betonnen volumes. Vernieuwing en verval komen op dit punt samen, en dat is net wat de architect Bernard Tschumi omschrijft als hét ultieme moment van de architectuur: 'het moment waarop architectuur tegelijkertijd leven en dood is'.

Ook de filosoof Georges Bataille zou in zijn werk *Eroticism: Death and Sensuality* (1957) vol lof over deze toestand spreken. Volgens hem was Le Corbusiers Villa Savoye 'nooit ontroender dan toen het pleisterwerk van het beton afbladderde'.

Toevallige voorbijgangers, of de vele architectuurliefhebbers die speciaal naar hier komen, zullen er waarschijnlijk anders over denken. Enkele leegstaande woningen, verwaarloosde voortuintjes en de koterijen in golfplaten, die hier en daar wat willekeurig geplaatst werden, vallen meteen op. Voor zijn eerste sociale woonwijk was deze bric-à-brac net wat Le Corbusier absoluut wilde vermijden, maar de tijd besliste daar anders over. ◀◀

FOTOS: Helena Van Looveren

DE STAD WIL OOK WEL WAT

De stad is de architecturale toekomst. Met de betonstop in 2040 stopt de verkaveling en moet België het stellen met de tot dan toe verkavelde ruimte. De ontwikkeling van de stad is voor velen hierbij van essentieel belang, maar hoe liep die evolutie tot op de dag van vandaag? - JAKOB D'HERDE

Michel de Certeau (1925-1986) was een Frans wetenschapper en filosoof. In 1980 gaf hij zijn boek *L'invention du quotidien. Vol 1, Arts de faire* uit, beter bekend onder zijn Engelse titel *The Practice of Everyday Life*. Hierin maakte de Certeau een onderscheid tussen wat hij de *strategie* en de *tactiek* noemde.

Strategieën zijn tools voor machthebbers om de bevolking te controleren: de bekendste manifestaties zijn wetten, religies, ... Dit hoeft niet per se negatief opgevat te worden: het is vanzelfsprekend dat het verbod op moord of incest iets positiefs is.

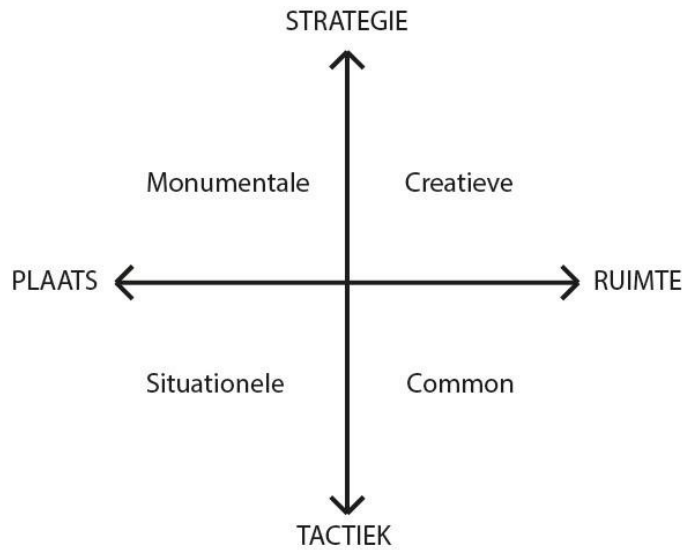
We zoeken echter altijd naar achterpoortjes: de zogenaamde *tactieken*. Het zijn de inventieve manieren waarop we omgaan met de voorschriften (lees: *strategieën*). Het zijn – meestal – korte termijn acties of reacties op een specifieke situatie: het is het ontdekken van het niet-geafficieerde. Immers, als het niet strikt verboden is, is het toegelaten.

Hiernaast benoemt de Certeau nog twee antagonismen: de *plaats* en de *ruimte*.

Plaatsen hebben een identiteit, een connotatie; ze zijn iets individueels en hebben bovendien een stabiliteit. Hiermee bedoelt de Certeau dat er meestal iets fysieks aanwezig is, zoals bv. een gebouw. Dit neemt plaats in: het kan niet door iets anders ingenomen worden tenzij door het eerst af te breken.

Tegenover die statische toestand staat de tijdelijkheid, de beweging, de veranderlijkheid van de *ruimte*. Dit begrip is inherent vaag ten gevolge van zijn capaciteit om talloze vormen aan te nemen. De Certeau beschrijft het als het resultaat van simultane, vaak tegengestelde handelingen: ruimte is dus een werkwoord.

Hij zet deze vier begrippen uit in onderstaand assenkruis. Elk kwadrant komt volgens hem overeen met een type stad, maar er kan meteen de kanttekening gemaakt worden dat een stad uit verschillende delen bestaat die elk een dominante sfeer kunnen of zullen hebben.

DE MONUMENTALE STAD

De eerste van de vier steden is de *Monumentale Stad*, die plaats met strategie verbindt. Dit is de Haussmanniaanse stad; de Certeau beschrijft haar als volgt: ‘... een strategisch ontwikkeld, rationeel plan waarin elke plaats een welomschreven functie toebedeeld gekregen heeft.’

Parijs is hét archetypen bij uitstek geworden: de boulevards lopen van het ene naar het andere monument dat het vaderland verheerlijkt. Daarnaast werd het leger voorzien van een uitstekende mobiliteit binnen de stad. Ook steden als Barcelona (met het Cerda Grid) passen onder deze noemer. Het gebruik van een grid is logischerwijs te linken aan strategie omdat het de meest efficiënte opdeling van de ruimte met zich meebrengt – denk aan Simon Stevin in de Nederlanden.

‘Strategieën zijn tools voor machthebbers om de bevolking te controleren.’

Ook de moderniteit hield stevig vast aan de Monumentale Stad: neem bijvoorbeeld *La Ville Contemporaine* (1922) van Le Corbusier. Hoewel het niet is ontworpen als natieverheerlijking, toont het wel Le Corbusiers visie als *Grand Seigneur*: deze stad, bestaande uit o.a. zijn *grate-ciels crucifixes*, zou de perfect ontworpen stad zijn. Het is de verwezenlijking van zijn manifest *Vers une architecture* uit 1923, waarin hij beweert dat de verschillende klassen geen woningen meer hebben die aangepast zijn aan hun noden. Vandaar ook zijn befaamde spreuk: ‘Het is een vraag over het bouwen die aan de basis ligt van de sociale onrust vandaag de dag: architectuur of revolutie.’

Hoewel Le Corbusier zich altijd apolitiek heeft getoond, valt er in dit plan een uitdrukkelijke eis naar de monumentale stad te lezen: anders zal er – volgens hem – een revolutie losbarsten.

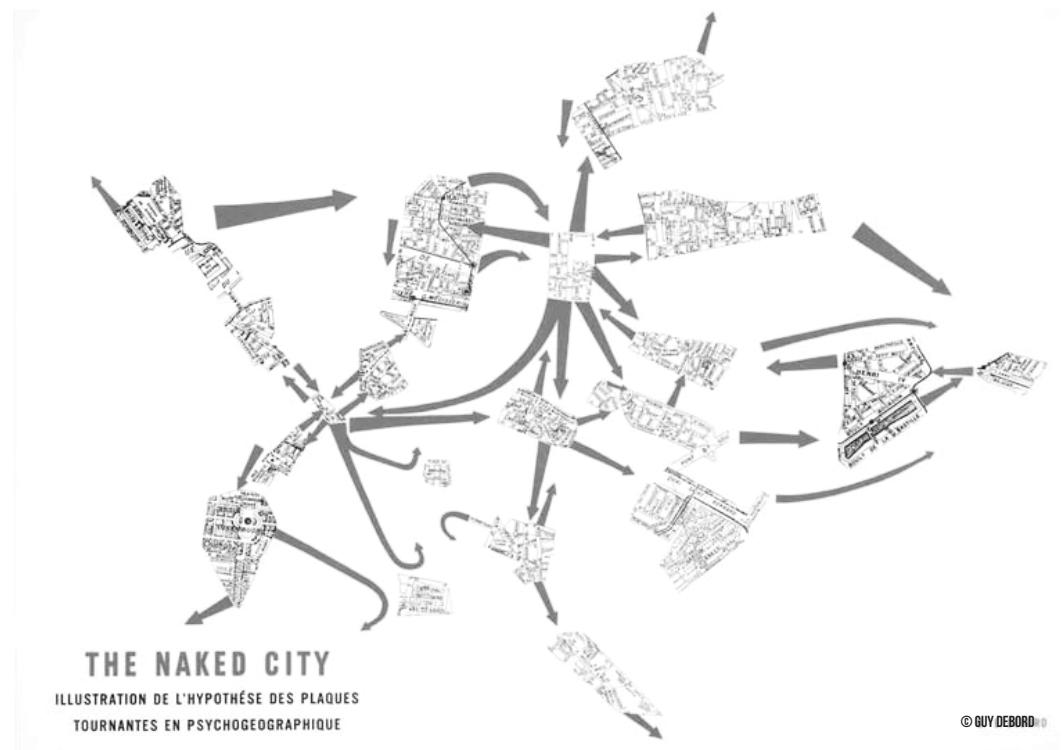
DE SITUATIONISTISCHE STAD

De Situationistische Stad is het startpunt van de ontbinding van het strikte, stedelijk gebied eind jaren '50. De naam komt van de *Internationale Situationniste*, een kunstzinnig-politiek gerichte beweging. Zij pleitten vanaf 1957 voor een cultureel radicalisme en een ontregeling van de maatschappij, tot hun ontbinding in 1972.

De spektakelmaatschappij waarin we leven, wordt gevormd door reclame, politiek en – vooral – de media. De frontman van de Situationisten, Fransman Guy Debord (1931-1994), verweet hen de mens tot toeschouwer te hebben gemaakt van zijn eigen leven. Dit was zo saai geworden dat uitgezonden spektakels de plaats innamen van de eigen beleving. Debord pleitte voor de *Homo Ludens*: de ontwaakte consument die het leven al spelend doorbrengt. Centraal stond het thema *de herontdekking van de straat*, met slogans als 'de schoonheid is op straat te vinden'. Debord organiseerde o.a. de *dérivés* in Parijs: met deze dwaaltochten spoorde hij mensen aan hun route over te laten aan toeval en gevoel.

Naast Debord zijn andere bekende leden Gilles Ivain (Ivan Chtcheglov), Constant Nieuwenhuys en Asger Jorn. Het project *Nieuw Babylon* (1956-1974) van Constant – Nieuwenhuys' artiestennaam – is een reusachtige superstructuur van geschakelde, labyrintische eenheden. Deze superstructuur zou boven steden zoals Den Haag of Parijs gezet worden: hierin kan de *Homo Ludens* dan vrij leven en spelen.

Het situationisme wilde voornamelijk nieuwe verbanden leggen: de onveranderlijke plaatsen werden plots geconfronteerd met een overvloed aan kunstenaars en jonge activisten. Het belichaamde de terugname van de stad door interventies zoals manifestaties, met als hoogtepunt de studentenrevoltes in mei '68.

Door zijn politieke tint zal er in de Situationistische Stad een veelvoud aan spanningsvelden ontstaan: rechts tegen links, de ruimte tegen de plaats, orthodox tegen heterodox, ...

De meerwaarde van deze stad ligt in zijn continue transformatiecapaciteit. De stad bezit een eeuwige fluiditeit, waarin het publieke en private elkaar moeiteloos afwisselen door middel van bijvoorbeeld ongeplande fora. Althans: dat was de bedoeling. Het werkelijke resultaat is een generatie van meesters in de *tactieken*, die – zoals Certau het samenvat – het op akkoorden gooien met de stad.

DE CREATIEVE STAD

De *Creatieve Stad* vulde de leemte die achterbleef na de *Internationale Situationniste*. De jaren '70 staan niet enkel bekend om de hippie-beweging, maar ook om de financiële stromen die over de landsgrenzen heen gingen, op de voet gevolgd door stromen van mensen. Het Akkoord van Schengen (1986) is een sterk voorbeeld van deze tendens naar verkeer tussen de landen onderling. Het nieuwe epicentrum wordt de metropool: de stad zelf neemt de leiding, semi-onafhankelijk van de natie, waardoor deze zowel lokaal als internationaal verscheurd dreigt te worden.

Er bestaat niet langer een gefixeerde plek: deze wordt ingenomen door de stedelijke ruimte. Ze manifesteert zich als een transitzone, waarin arme illegalen en hoogopgeleide maar ernstig onderbetaalde creatievelingen samenkomen. In feite is dit wat de Certau de derde gentrificatiegolf noemt – de eerste twee hebben betrekking op de lagere en middenklasse. De metropool wil vanzelfsprekend die creatievelingen aantrekken, wat aanleiding geeft tot het ontstaan van de Creatieve Stad.

Merkwaardig genoeg ontstaat bij de creatieve stad meteen een paradox: alles wordt fluïde en veranderlijk, de plaats wordt opengebrouwen tot de ruimte in tegenstelling tot de pogingen tot organisatie van de stad door het stadsbestuur. Zijzelf probeert haar stedelijke ruimte opnieuw in te delen in verscheidene districten of wijken om zo terug een plaats te creëren, om de Monumentale Stad terug het leven in te roepen. Dit spanningsvlak is het interessantste en bijgevolg ook het meest beangstigende. Alles wat vrij is, wordt namelijk bekeken: 'de schijn van vrijheid en tolerantie' zoals Pascal Gielen, auteur van het artikel *Performing the common city*, het noemt.

In Antwerpen heeft stadsdichter Maarten Inghels *The Invisible Route* op kaart gezet: de enige route die je kan volgen van Antwerpen-Noord naar -Zuid zonder gezien te worden door één van de honderden camera's die in de stad verspreid zijn. Wat dit betekent, is dat het recht op het niet gezien worden is verdwenen. Inghels maakt zelf meteen de kanttekening dat deze kaart erg snel gedateerd kan raken, waardoor zelf die laatste incognito-stadsmodus verdwijnt.

We leven steeds meer in wat Gielen de Verdrukkende Stad noemt, waarin de angst voor terreur, voor de Ander, de overhand krijgt. Hij beschrijft deze verdrukking als een nostalgisch verlangen naar de Monumentale Stad. Het beste voorbeeld van deze nostalgie zijn militairen op straat: zij zijn eerder symbolisch van aard, een soort exclusieve representatie van de natiestaat.

© MAARTEN INGHELS

‘Achter elke hoek zou toch wel eens een terrorist kunnen schuilen.’

Een militair schoot de bommenlegger van 20 juni 2017 neer in Brussel-Centraal, maar hij (noch enige andere militair aanwezig) konden de bom – die gelukkig slechts gedeeltelijk tot ontploffing kwam – voorkomen.

Heeft hun aanwezigheid in het straatbeeld dus echt nut? Het leger valt niets te verwijten, zij kunnen de *lone wolves* van de wereld onmogelijk tegenhouden; dat ligt buiten hun macht, tenzij als iedereen gecontroleerd zou worden. Ik parafraseer Gielen: 'Mensen die zich veiliger voelen met militairen op straat zijn waanzinnig'. Dit laatste woord moet u letterlijk interpreteren: deze mensen hebben waanbeelden; achter elke hoek zou toch wel eens een terrorist kunnen schuilen.

DE GEMEENSCHAPPELIJKE STAD

Als reactie tegen deze exuberante vorm van *monitoring* worden de camera's vernield: het begin van de *Gemeenschappelijke Stad*. Het is het ontstaan van een nieuwe sociale orde die omgaat met het stedelijke leven, maar ditmaal zonder autoritaire controle.

Wat houdt dit in? Iedereen kan proberen zichzelf ruimte toe te eigenen: de stad behoort immers aan iedereen toe! Er is echter geen overkoepelend gezag, waardoor een anarchistische organisatie à la Kropotkin ontstaat. Ze fungeert als uitlaatklep voor de irrationele misdaad – geweld dat uitgelokt wordt zonder provocatie, maar enkel ontstaat door opgekropte ontevredenheid. De Certeau bestempelt dit als positief: in plaats van het verdringen in een maatschappij met overdreven politieke correctheid, wordt er hier op kleine, individuele schaal vrije teugel gegeven aan deze irrationele woede. Deze uitlaatklep is – paradoxaal genoeg – het accepteren van de Ander. Centraal staat het idee van het gemeenschappelijk goed, waaruit iedereen vrij mag putten, maar ook aan terug moet geven. Het is een tijdelijke, veranderlijke, maar bovenal sociale ruimte.

'In de VS heeft de Melting Pot gefaald.'

Een project dat aan al deze voorwaarden voldoet, is het eerder vernoemde *Nieuw Babylon* van Constant. De continu veranderende labyrintische structuur waaruit de stad bestaat, was bedoeld voor collectief gebruik zonder formele functie. De bewoners zijn in Constants ogen nomaden die telkens tactisch ruimtes kunnen maken, zodoende een permanente vorm gevend aan het tijdelijk weefsel.

Een nieuw, interessant project start in Mechelen: *De Grond der Dingen*, georganiseerd door ARSENAAL/LAZARUS, die het als volgt beschrijven: 'Elke Mechelaar heeft gelijkwaardig recht op een 'startkapitaal' van één vierkante meter grond of oppervlakte. Die krijgt hij/zij symbolisch cadeau. Je kan daarmee voorstellen doen die de gemeenschap ten goede komen. Dat kan iets nieuws zijn dat je wil toevoegen aan de stad omdat je iets mist of dat kan een verandering van bestaande openbare of publieke ruimte zijn omdat je denkt dat het beter kan. Maar je kan ook besluiten om je m² af te staan aan een idee van iemand anders dat je de moeite vindt.'

Het project gaat wel uit van de stad, dus technisch gezien is het niet te benoemen als een voorbeeld voor de Gemeenschappelijke Stad. Wat het wél doet, is de mensen aanzetten tot het bedenken van alternatieven voor de stad zoals zij deze kennen: ze worden uitgedaagd om op (minstens) één vierkante meter een ingreep uit te voeren, waarmee zij hun beleving van de stad kunnen verbeteren.

Het ultieme gevolg van het gemeenschappelijk goed is een loskoppeling van de natie: een democratische autonomie. De *Melting Pot* van deze politieke onafhankelijkheid verlangt niets minder dan de toestemming om verschillen te verdiepen in de basis, maar zonder een synthese die van bovenaf opgelegd wordt (zoals in de VS gebeurd is, en de *Melting Pot* gefaald heeft).

Betere voorbeelden zijn metropolen zoals Brussel, Londen en Amsterdam. Nationalisten verwerpen deze variëteit en diversiteit net omdat zij de 'homogene cultuur' willen behouden. Zij zeggen dat Brussel België niet is en Berlijn niet hetzelfde is als Duitsland, terwijl deze steden net wel bewijzen dat samenleven in relatieve vrede perfect kan, zelfs zonder te proberen elkaar te begrijpen. Ze zijn het labo van de Gemeenschappelijke Stad. ◀◀

BRU:TECTURE

Brussel is met zijn 86 000 studenten de grootste studentenstad van België. Hoewel, studentenstad? Met meer dan 1,8 miljoen inwoners is Brussel natuurlijk veel meer dan enkel een studentenstad. Brussel is het kloppend hart van België, een bruisende metropool met een grote diversiteit aan inwoners, culturen, stromingen, enzovoorts. Het perfecte habitat voor de toekomstige ingenieur-architect.

Voor de ingenieur-architecten van de Vrije Universiteit Brussel is de campus in Etterbeek de vertrouwde uitvalsbasis. Op deze campus, zo'n vijf kilometer van het centraal station van Brussel, vind je ons atelier, onderzoekslabo's, studentenfaciliteiten ... allemaal op het zogenaamde groene eiland in Brussel. Dit eiland delen we met verschillende faculteiten en het is gesitueerd op het voormalige oefenplein van de rijkswacht te Etterbeek en Elsene, een immense lege vlakte te midden van de stad. Bij de opstart van de VUB in 1969 werd deze site volledig volgens de tijdsgeest ingericht met grootse brutalistische architectuur enerzijds en later met tijdelijke – ze staan er nog steeds hoor – studentenkoten van de hand van Willy van der Meeren die er op dat moment doceerde. Ook het rectoraatsgebouw van Renaat Braem is een architecturale parel die vele VUB'ers na aan het hart ligt.

De architectuur op onze campus is met andere woorden duidelijk een kind van zijn tijd en ook de idee van de zelfvoorzienende campus kan perfect gekaderd worden binnen de revolutie van mei '68 waarbij – zij het zeer gemoedelijk en correct – de Vlaamse Vrije Universiteit Brussel werd opgericht uit de Université Libre de Bruxelles. Deze 'zelfvoorzienende' universitaire campus heeft in de beginjaren als gevolg gehad dat studenten niet genoodzaakt waren om deze campus te verlaten; alles was aanwezig en de atmosfeer was er aangenaam. Vandaag echter wordt de focus bewust naar de stad Brussel verlegd en trekken studenten, docenten en onderzoekers vastberaden de Brusselse metropool in. De stad en de universiteit hebben elkaar immers veel te bieden.

Door de grote groei die de Vrije Universiteit Brussel de jongste jaren meemaakt, wordt er op onze groene campus stevig gebouwd en verbouwd. Het is evident dat wij als ingenieur-architecten deze architecturale ontwikkelingen met veel plezier volgen, en er zoveel mogelijk aan bijdragen. Zo hebben we vorig jaar een tijdelijke opblaasbare constructie neergezet op het midden van de campus, die een week lang de locatie was voor verschillende architectuurgerelateerde activiteiten tijdens de architectuurweek van bru:ecture. Op die manier bouwen ook wij mee aan onze campus, en zo ook aan onze studentenstad. We kunnen concluderen dat de Brusselse ingenieur-architect graag en goed vertoeft in Brussel, liefst alle troeven uitspeelt en – de geschiedenis indachtig – er graag zijn eigen ding mee doet.

- LENNERT LOOS, ISABELLE HENS

Een beeld van de VUB-campus in Etterbeek, met links de tijdelijke kotmodules door Willy van der Meeren, in het midden de brutalistische architectuur uit de jaren 1960 en '70, en rechts de tijdelijke opblaasbare constructie als bijdrage aan de architecturale ontwikkelingen op de campus door de studenten ingenieur-architectuur.

Park Spoor Noord, Antwerpen. Studio Associato Secchi-Vigano

MODULOR

Antwerpen is de laatste jaren geëvolueerd naar een stad waar herinneringen gemaakt kunnen worden. Een sterk stedenbouwkundig en architecturaal plan dat een gevoel van permanentie geeft. Want herinneringen zijn permanent. Er worden nieuwe plaatsen gecreëerd waar inwoners gisteren, vandaag en morgen samen kunnen komen. Een herinnering wordt de vierde dimensie in architectuur, waarbij we niet enkel praten over het nu, maar ook het verleden. Binnen dit idee past niets beter dan de tekst van Zumthor in *Atmospheres*. Hij plaatst het werk van een architect in een nieuw perspectief.

'[...] What I am thinking of are my human surroundings – although they won't only be mine – and of the building becoming part of people's lives, a place where children grow up. And perhaps one of the buildings will come back to them 25 years later, involuntarily, and they'll remember a corner, a street, a square – with no thought for its architect, but that isn't the point. Just the idea of these things still being there [...]

Zo worden ook in Antwerpen architecten van projecten zoals het MAS of Park Spoor Noord vergeten. Desondanks zijn het plaatsen die een platform bieden aan de stad om samen herinneringen te maken en daardoor ook uitblinken als we kijken naar de evolutie van Antwerpen. De openbare ruimte wordt slim ontworpen en nodigt uit om niet enkel te passeren, maar ook om te blijven. Al is het vooral het element van tijd dat deze plaatsen maakt tot wat ze vandaag zijn. Een opeenvolging van mensen die er hun herinnering hebben vastgelegd definiëren de evolutie van deze plaatsen. En daarbij mag de architect vergeten worden.

We kunnen dus stellen dat de herinneringen het verleden van plaatsen in het heden hebben gebracht. En al zijn herinneringen van studenten niet uniek voor Antwerpen, zijn de openbare ruimtes gedefinieerd door die herinneringen dat wel.

Want het gebruik van de openbare ruimtes in Antwerpen zijn anders, omdat ze niet enkel door studenten gebruikt worden. Antwerpen wist al in het verleden een ecosysteem aan inwoners te onderhouden en biedt met zijn nieuwe publieke ruimtes vandaag ook een uitgesproken plaats voor samenkomst. De herinneringen die studenten constant maken in de stad, zullen ze nooit alleen maken. Ze delen alle nieuwe momenten met diverse andere deelnemers. Plaatsen als Park Spoor Noord vormen hierbij de balans die het ecosysteem in evenwicht houdt.

Een diversiteit aan mensen en herinneringen komen samen doorheen de evolutie van Onze stad.

- DIEUWKE CAPPAERT

STAD & ARCHITECTUUR

*S*ta*d* en *A*rchitectuur promoot architectuur in België door het geven van lezingen, debatten en veel meer. Het doet dit in samenwerking met STUK en Museum M om een breed publiek te kunnen inspireren, waardoor een grote maatschappelijke betrokkenheid gecreëerd wordt. - JAKOB D'HERDE

Auditorium 17/18 staat in het thema van handelingen: hoe kunnen zij de complexe krachten van het terrein waarbinnen architectuur opereert in evenwicht houden? De reeks wordt een labo, waar de selectie van sprekers hun eigen onderzoeksmethode naar voren brengt om onverwachte reacties te ontlokken. Zodoende betreden we een broedplaats waar ontdekkingen en nieuwe mogelijkheden uit hun schalen breken.

Giulia Cosenza en Albert Takashi Richters cureren zes lezingen die allemaal vertrekken van een actie die de brug legt tussen de verwachte realiteit en de onverwachte verrassing. Is de *stadskern* nog een geldige term, of is zij vervangen door een weefsel van verbonden knooppunten die zich zelfs buiten de ring bevinden? Is het de stad die haar ontwikkeling voorschrijft, of moet zij net een raamwerk zijn voor de ontwikkeling van haar eigen bewoners? Ergens in dit web navigeren de gastsprekers hun team.

SO-IL (US) ziet structuur als een kans op bezinning en betrokkenheid. Hun ontwerpen bezitten een erg fijngevoelige sociale dimensie die nauw verbonden is met een natuurlijke omgeving in constante verandering. Hun actie, *Delineate*, gaat uit van een resem aan gekoppelde, maar erg losse raamwerken waarin samenwerking, samenscholing en synthese centraal staan.

De 'dubbellezing' van de multidisciplinaire onderzoeks- en ontwerppraktijk **SPACE POPULAR** (UK/TH) en het innovatieve theatergezelschap **PIPS:LAB** (NL) zoekt naar radicaal nieuwe manieren om de interactie met de toeschouwer aan te gaan. *Narrate & Engage* past dan ook perfect in hun plaatje: ze vertellen een verhaal dat vele verhaallijnen, wendingen en versnellingen heeft. Hoezeer de twee ook verschillen van elkaar, ze zoeken naar eenzelfde antwoord: hoe kan ruimte als infrastructurele drager een nieuwe narratieve ervaring verzorgen?

'What is it that we are up to here?' Deze korte, maar erg diepgaande vraag belichaamt de onderzoeksgerichte studio **RAAAF** (NL). Voor deze praktijk is elk project een manifest op zich, waarbij ze telkens de gevestigde antwoorden in vraag stellen. Hun actie is de *Re-set*, waarmee ze een onafhankelijke interventie durven te organiseren als onderhandeling van de context. Is er in dit onderhandelen net geen nieuwe kans tot actievoering, tot het indrukken van die reset-knop te vinden?

Adapt & Mobilize is de leuze van planoloog **ZEF HEMEL** (NL) en stedelijk pionier **EVA DE KLERK** (NL). Er is een radicaal nieuwe planning nodig om tegemoet te komen aan de permanent veranderende omstandigheden van onze huidige samenleving. Hun focus ligt op de reactivering van verwaarloosde, stedelijke gebieden, van de *no-go places*. Zij geloven in adaptieve planning, waar onverwachte initiatieven kunnen ontstaan door samenwerking tussen de lokale bevolking en de betrokken ondernemers. Is de mobilisatie van de gemeenschap werkelijk de motor voor participatieve transformatie? Of ligt de bal toch in het speelveld van het lokale bestuur?

Affect, een woord dat net zo simpel als complex is, want hoe beïnvloed je mensen? **FARSHID MOURRAVI** (UK/IR) toont ons hoe zij verschillende betekenislagen achter het maken van architectuur onthult. Trots en beredeneerd breekt ze met conventie; deze staat nieuwe gedragsgewoontes en interactie toch maar in de weg. Mourravi zoekt ontwerpmatig naar een nieuwe continuïteit, een flexibele ruimte waarin kunst- en sociale activiteiten kunnen bloeien.

Hoe test je nieuwe ideeën uit? Hoe zoek je die fijne lijn tussen natuur en intuïtie, maar behoud je het ambachtelijke als een element van expressie? *Make*, zegt **EMBT** (ES). Het bureau werd in 1994 opgericht door Enric Miralles en Benedetta Tagliabue. Zij pleiten voor een *hands-on* benadering van het ontwerp, gebaseerd op maquettes, collages en een honger naar het ambachtelijke. Kan het zijn dat we beter een paar stappen achteruit zetten in plaats van vooruit? Is er een gulden middenweg te vinden tussen moderne technologie en het architecturale ambacht? ◀◀

DIGITAAL MATERIAAL

Ward Broeckaert, Hans Steenberghs en Anton Creemers, drie Leuvense studenten, richtten drie jaar geleden Digitaal Materiaal op, een collectief waarmee ze jonge kunstenaars in en rond Leuven een kans willen geven om hun werk aan het grotere publiek te tonen. - HELENA VAN LOOVEREN

'Als jonge DJ heb je in Leuven veel kansen om je ding te doen; je kan bijvoorbeeld starten met in de fakbars te draaien. Als beginnende fotograaf of tekenaar heb je die afzetmarkt en dat publiek niet om te tonen wat je kan.'

Terwijl Ward zich vooral bezighoudt met fotografie en grafische vormgeving, focust Hans zich op muziek. Deze interesses wilden ze samenbrengen tot iets méér, en zo is Digitaal Materiaal gegroeid, waar de link tussen kunst en muziek centraal staat. Daarbij werken ze enkel samen met jonge – eerder dan gevestigde – kunstenaars. Bovendien is de locatie van hun evenementen geen standaard expositieruimte, maar iets dat een belangrijke link vormt in het geheel: het thema wordt telkens in verband gebracht met de omgeving. Deze twee aspecten zijn net wat hen zo uniek maakt in het Leuvense.

Vorig jaar werkten ze samen met Triplex – waarvan de leden dit academiejaar deel uitmaken van Existenz – om een tentoonstelling in het stadhuis op poten te zetten; het jaar daarvoor kon je Digitaal Materiaal terugvinden in Museum M. Hoe komt zo'n project nu tot stand?

'Het begint altijd met vage ideeën. Ik heb bijvoorbeeld eens iets gevonden over Afrikaanse muziek, terwijl Ward iets zag over beelden die op bomen

‘Misschien een cliché, maar bij ons zijn ideeën nooit geforceerd.’

werden geprojecteerd, supervaag dus. Dan zitten we samen en groeit er heel organisch een idee’, aldus Hans. Op basis van dat concept gaan ze op zoek naar een locatie en kunstenaars.

Naarmate het evenement nadert, worden de ideeën steeds concreter: ‘Misschien een cliché, maar bij ons zijn ideeën nooit geforceerd.’ Als ze een idee hebben, voeren ze het uit, maar als dat idee er niet is, komt er ook niks. Dat is net wat het voor hen zo spannend maakt: ‘Volgend jaar doen we hetzelfde opnieuw’, zal je hen niet meteen horen zeggen.

Na hun expositie op Café Travaille van Existenz, werken ze aan een meerdaags project dat gepland staat in de paasvakantie. In de toekomst hopen ze zich bezig te houden met grootschaligere projecten en evenementen waar ze hun ding mogen doen met beeld en klank.

‘Eigenlijk zoals architecten, alleen willen we onze eigen visie niet op gebouwen projecteren, maar op evenementen.’ Van je hobby je beroep maken, dat is de droom van iedereen. ‘Maar we zullen maar eerst ons diploma halen en een beetje geld verdienen.’ ◀◀

GRENZELOZE ZOMERS

EASA

EASA is het grootste netwerk voor architectuurstudenten in Europa. Ze organiseren regelmatig samenkomsten voor deze studenten, waar zij samen kunnen leven, leren en creëren. Olga was deze zomer bij EASA Denmark. We vroegen haar wat ze allemaal heeft uitgestoken.

Hoe ben je bij EASA aanbeland?

Ik zag op Toledo een melding staan: 'oproep aan alle studenten (ingenieur) architectuur om deel te nemen aan een buitenlandse workshop'. De deadline voor het inschrijven was diezelfde avond, dus ik besloot me aan te melden. *You never know...*

Wat was deze zomer de locatie van EASA?

De verblijfplaats van EASA Denmark was Fredericia, een kuststad in het centrum van Denemarken. We sliepen gedurende twee weken in een leegstaand ziekenhuis dat een zorgcentrum zal worden; het thema van dit jaar was dan ook *HOSPITALITY*. Met 'Team België' lag ik op de afdeling *intensive care* in ruime kamers op matjes. Het hele ziekenhuis was door EASA ingenomen, dus zowel de werkruimtes als de keuken en de eetruimtes waren in hetzelfde complex. Ook sommige workshops vonden er plaats, andere op het strand of op de binnenkoer van het gebouwencomplex.

Hoe was de architecturale visie daar?

Wat mij heel aangenaam verraste, was dat iedereen zo *open-minded* was. Studenten uit heel Europa komen samen om hun ideeën over architectuur uit te wisselen. De passie die deze mensen hebben is prachtig. Het was voor mij een geweldig gevoel om te beseffen hoe iemand die 1000 km verder woont eigenlijk dezelfde mening heeft als jij.

Beschrijf eens een normale dag.

Elke dag begon met een gezamenlijk ontbijt; daarna gingen de workshops van start. Iedereen tijdens de twee weken deelnemen aan zeker één workshop. Afhankelijk van de locatie van je workshop kon je lunchen op locatie of in de gemeenschappelijke eetruimte. In de namiddag werden de workshops verdergezet tot ca. 18u. Na het avondeten kon je naar een lezing gaan of een film bekijken – dit altijd gelinkt aan het thema. En tegen 22u ging er iedere avond een EASA-feestje van start. Mijn workshop heette *The Unborn Monuments*.

We discussieerden eerst een paar dagen over het monumentale, ‘wat is monumentale architectuur?’,... Vervolgens kreeg elke deelnemer om de twee dagen een thema waarbij een model gemaakt moest worden; in het atelier werden deze dan in gips gegoten. Het resultaat was een mini-stad die de conceptuele ideeën van elke deelnemer over het *monument* bevatte.

Wat is een onvergetelijk moment?

Ik zou absoluut niet één moment kunnen uitkiezen. De twee weken waren van begin tot einde echt magisch voor mij.

Waarom moeten architectuurstudenten dit zeker doen?

‘GEWOON DOEN!!!’ Dit is een unieke kans om kennis te maken met mensen uit heel Europa. Het groepsgevoel dat daar aanwezig is, is ongelooflijk en de mensen zijn stuk voor stuk geweldig.

IAESTE

Annelies deed deze zomer een buitenlandse stage via IAESTE, een internationale organisatie die culturele uitwisseling stimuleert tussen STEM-studenten over de hele wereld. We gingen eens polsen naar haar ervaring.

Hoe ben je bij IAESTE terechtgekomen?

Op de infoavond over buitenlandse mogelijkheden had een vriendin de infosessie van IAESTE bijgewoond. Via haar heb ik het dus leren kennen.

Waar ben je op stage geweest?

Ik verbleef voor acht weken in Łódź, een stad in het centrum van Polen. Daar sliep ik in een residentie van de universiteit: een gebouw waar alle trainees van IAESTE verbleven. Mijn kamergenote was een Thaise architectuurstudent die ook in Polen stage liep.

Mijn stage was in een architectenbureau in het centrum van de stad. Aangezien Łódź veel gebouwen bezit uit de 19de eeuw, zoals fabrieken en arbeiderswoningen, doet het bureau bijna niets anders dan deze gebouwen renoveren en/of een nieuwe bestemming geven.

De weekends waren vrij, dus ben ik o.a. Kraków, Poznań, Warschau en Wrocław gaan bezoeken.

Wat deed je zoal op een normale dag?

Mijn stagedag begon om 10u. Samen met een Spaanse stagiaire (ook van IAESTE) en iemand van het bureau was het mijn taak om oude arbeidershuizen op te meten en er plannen, snedes en gevels van te tekenen. De ene helft van de dag gingen we naar de huizen zelf voor het opmeetwerk; daarna begonnen we aan het uittekenen in AutoCAD. Om 16u was de werkdag gedaan. 's Avonds kookte ik meestal met mijn Thaise kamergenote om dan later soms nog af te spreken met andere IAESTE trainees.

Is je iets opgevallen over hoe ze daar naar architectuur kijken?

De arbeidershuizen die ik moest opmeten waren opgedeeld in zo'n acht appartementen per gebouw. Deze waren allemaal heel klein: de meesten hadden zelfs geen slaapkamers. Bij de plannen voor de renovatie waren er vreemd genoeg nog steeds geen slaapkamers voorzien. Ook werden de muren niet geïsoleerd.

Iemand van het bureau vroeg me eens om te laten zien waar ik woonde in België. Op Street View zag ze dan de typisch Vlaamse huizen en deze vond ze - in tegenstelling tot de gemiddelde student architectuur - geweldig.

Is er een moment dat je altijd zal bijblijven?

Na acht weken was mijn stage gedaan, maar voor ik naar België ging had ik nog een tripje gepland naar Praag met mijn kamergenote. Dat weekend was onvergetelijk!

Waarom moeten architectuurstudenten dit zeker doen?

IAESTE is een uitzonderlijke kans om eens te proeven van je vakgebied, maar dan in het buitenland. Je leert er ongetwijfeld veel nieuwe mensen kennen en beleeft er onvergetelijke avonturen. Een echte aanrader! ◀◀

BEDANKT

Nu u op deze pagina bent aanbeland, hopen wij dat deze Unité u minder pijnlijke vingers en stramme schouders heeft opgeleverd, maar vooral dat u er even hard van genoten heeft als wij dat hebben gedaan. We dragen deze pagina graag op aan alle personen en instanties zonder wie we dit nooit hadden kunnen realiseren. Uit het diepste van ons literaire hart: bedankt.

HOOFDREDACTIE

Evelien Feys
Helena Van Looveren

REDACTIE

Cedric Brouwers
Elisabeth De Clercq
Jakob D'herde
Willem Hubrechts
Sigrid Vangeneugden

GASTSCHRIJVERS

Dieuwke Cappaert (MODULOR)
Lennert Loos & Isabelle Hens (bru:tecture)

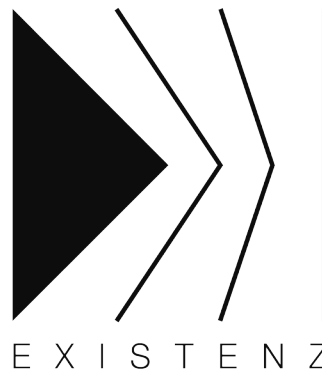
COVER

project: Kapel De Waterhond – Klaarchitectuur
foto: Helena Van Looveren

Vincent Van Kerckhove, professor Thomas Coomans, Olga Konstantinovic, Annelies Verheijen, Klaarchitectuur, Olympe Tits, Digitaal Materiaal, Emiel Cockx, Dries Vounckx, Brecht Cuyvers, Vectorworks, Eternit, Trespa, Modulor, bru:tecture en Stad & Architectuur

En tenslotte bedanken we ook u, beste lezer, en we hopen u terug te zien bij het uitbrengen van de tweede Unité op de Existenzweek, en heel het academiejaar door op Unité Online!

[WEB] www.existenz.be
[FB] Existenz
[IG] _existenz
[SC] Existenzleuven

Experts in
fibre cement

Unité is het semestriële architectuurtijdschrift van Existenz, een cultuurorganisatie van 1e Master studenten burgerlijk ingenieur-architect aan de KU Leuven, die voor het 23e jaar op rij trachten antwoorden te geven op de vraag wat architectuur – in de ruimste zin van het woord – kan bieden. Hierbij betrekken we kunst, muziek en wetenschap om tot iets méér te komen.

In deze Unité bundelen de redacteurs artikels, reportages, analyses, opinies ... waarin zij als architectuurstudent hun blik laten glijden over Existenz en de architectuur in haar bredere context. Dit jaar zijn er op de Existenzwebsite ook online Unité-artikels te lezen die een uitbreiding vormen op dit analoge exemplaar en/of de focus leggen op de actualiteit.

